

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมือง
ในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร*
BUDDHADHAMMA INTEGRATION FOR PROMOTION OF YOUTH'S
DEMOCRATIC CITIZENSHIP IN BANGKOK

พระชาณรงค์ โชติธรมโ (ประเสริฐศรี), สุมาลี บุญเรือง, สุรพล สุษะพรหม
Phra Chanarong Chotidhammo (Prasertsri), Sumalee Bunruang, Surapon Suyaprom
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: S.kampol2509@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย 2. เพื่อศึกษาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย 3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 5 กลุ่ม คือ กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มนักการเมือง กลุ่มนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ และกลุ่มนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ด้วยการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 25 รูปหรือคน ได้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท และการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูปหรือคน

ผลการวิจัย พบว่า 1. สภาพทั่วไปในความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า มีบทบาทและจุดเด่นต่อความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในหลายด้าน คือ การเข้าร่วมในการชุมนุมและการแสดงออกเพื่อแสดงความคิดเห็น มีจุดอ่อน คือ ระบบการศึกษาอาจขาดการสอนเรื่องการเมืองและความเป็นพลเมืองให้เยาวชน ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัจจัยเศรษฐกิจ 2. ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย จำนวน 3 องค์ประกอบคือ ด้านพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ ประกอบด้วย การปฏิบัติตามกฎหมาย พลเมืองที่มีความรับผิดชอบจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่มีอยู่ใน

* Received September 22, 2023; Revised October 5, 2023; Accepted October 11, 2023

สังคม และรู้จักแจ้งความเมื่อเห็นการละเมิดกฎหมาย ด้านการเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่สำคัญและสามารถทำได้โดยมีการรับผิดชอบและมีความรู้ในหลาย ด้าน 3. การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบ ประชาธิปไตย ด้านจักขุมา สามารถดำเนินการได้โดยตรงผ่านกิจกรรมและการพัฒนา ทักษะที่เป็นประโยชน์ได้ ด้านวิฑูโร ได้แก่ การศึกษาและการอบรม ให้เสริมสร้างความรู้และ ทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในระดับชั้นเรียน ด้านนิสสัยสัมปันโน สร้างสังคมที่มีความสงบและเชื่อมโยงกันอย่างดี สอนให้เยาวชนเข้าใจและเคารพความ แตกต่างระหว่างบุคคล รวมถึงวัฒนธรรมและศาสนาที่แตกต่างกัน

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม; ความเป็นพลเมือง; ระบอบประชาธิปไตย

Abstract

The objectives of this research article are: 1. To study the general conditions of citizenship in a democracy. 2. To study the characteristics of citizenship in a democracy. 3. To present the integration of Buddhist principles to promote democratic citizenship. Youth in Bangkok Use qualitative research methods. Field data was collected from five groups of key informants: youth groups, community leaders' groups. group of politicians Group of political science academics and a group of Buddhist scholars by selecting a specific number of 25 photos or people, a semi-structured interview was used. It is a tool for collecting data. The data was analyzed using content and context analysis techniques. and group discussion with only 10 experts or people

The results of the research found that: 1. The general conditions of democratic citizenship among youth in Bangkok were found to have roles and strengths in democratic citizenship in many aspects, namely participation in assemblies and expressing opinions, with weaknesses. That is, the education system may lack teaching about politics and citizenship to youth. External factors include economic factors. 2. Citizenship in a democracy has 3 components: Responsible citizenship includes following the law. Responsible citizens must obey the laws existing in society. and know how to report a crime when you see a violation of the law Participatory citizenship It is an

important process and can be done with responsibility and awareness in many areas. 3. Integrating Buddhist principles to promote democratic citizenship in the Chakkhuma aspect can be directly implemented through activities and skill development that Can be useful. Vithuro aspect includes education and training. Strengthen basic knowledge and skills regarding democratic citizenship at the classroom level. Nissayasampanno side Create a peaceful and well-connected society. Teach youth to understand and respect individual differences. including different cultures and religions.

Keywords: Buddhist Principles; Citizenship; Democracy

บทนำ

ประวัติศาสตร์ของไทยย้อนกลับไปตั้งแต่อดีต ครั้งสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ก่อนปีพุทธศักราช 2475 อำนาจอการปกครองสูงสุดของรัฐอยู่ที่พระมหากษัตริย์ ซึ่งพระองค์ทรงแบ่งอำนาจอการปกครองไว้ที่เชื้อพระวงศ์หรือบรรดาขุนนาง โดยทรงแต่งตั้งมอบหมายให้ดำเนินการแทนพระองค์ เช่น การปกครองหัวเมือง หรือการตัดสินคดีความต่าง ๆ จนกระทั่งเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คิวนพร เจียสกุล, 2564) โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 เป็นรัฐธรรมนูญถาวรฉบับแรกของประเทศไทย จากสาระสำคัญของพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับปัจจุบันประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ 20 คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติไว้ชัดเจนว่า อำนาจสูงสุดของประเทศเป็นของราษฎรทั้งหลาย ย่อมสะท้อนว่าสยามมีระบอบการปกครองตามแนวคิดทฤษฎีของประชาธิปไตย (Democracy) ที่ประชาชนมีอำนาจสูงสุดของการปกครองในรัฐหรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ (คิวนพร เจียสกุล, 2564) โดยระบอบประชาธิปไตยจะให้ความสำคัญกับ “ความเป็นพลเมือง (Citizenship)”

ความเป็นพลเมือง (Citizenship) เป็นคำที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ ไม่ใช่เพียงแต่มีรัฐธรรมนูญเท่านั้น แต่ประชาชนจะต้องเป็น “พลเมือง” ตามระบอบประชาธิปไตยด้วย” กล่าวคือ มีสมาชิก

ของสังคมที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยมีความรับผิดชอบ เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพกติกา ในนานาประเทศ อาทิ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศเยอรมนีจัดให้มีการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic Education) ขึ้นมา และประสบความสำเร็จในการสร้างพลเมือง จนเป็นตัวช่วยให้กับประเทศต่าง ๆ และปัจจุบันการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองได้กลายเป็นปัจจัยความสำเร็จในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

ที่ผ่านมา กรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะระบบการศึกษาอาจขาดการสอนเรื่อง การเมืองและความเป็นพลเมืองให้เยาวชนอย่างเพียงพอ มีโรงเรียนบางแห่งไม่ให้ความสำคัญกับการสอนเรื่องนี้หรือขาดการอบรมและประชุมที่เกี่ยวข้อง สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้ของเยาวชน แต่บางครั้งสื่อมวลชนอาจมีการแสดงข้อมูลที่ไม่ถูกต้องหรือกระแสข่าวปลอม ซึ่งอาจสร้างความสับสนและขาดความเข้าใจในเรื่องการเมือง ความเชื่อทางการเมืองและครอบครัวสามารถมีผลกระทบในการสร้างความตระหนักรู้ของเยาวชน ถ้าครอบครัวหรือสภาพแวดล้อมที่เป็นส่วนตัวไม่สนับสนุนในเรื่องการเมืองและการเป็นพลเมือง อาจส่งผลให้เยาวชนไม่มีความตระหนักรู้ในเรื่องนี้ สภาพแวดล้อมสังคมและเศรษฐกิจที่ยากลำบากอาจทำให้เยาวชนต้องมีส่วนรับผิดชอบในเรื่องการเงินและความเป็นอยู่มากขึ้น ทำให้เยาวชนไม่มีเวลาหรือแรงใจในการรู้เรื่องการเมือง เยาวชนบางคนอาจรู้ความสำคัญของการเป็นพลเมืองแต่ขาดแรงจูงใจในการมีส่วนร่วม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการหลักสูตรธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาหลักवेशาจรณธรรมสำหรับการส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร และเพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักสูตรธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

2. เพื่อศึกษาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

3. เพื่อนำเสนอการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 25 รูปหรือคน ประกอบด้วย กลุ่มนักการเมือง จำนวน 5 คน กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน กลุ่มเยาวชน จำนวน 5 คน กลุ่มนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 5 คน กลุ่มนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 5 รูปหรือคน ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน 10 รูปหรือคน ได้แก่ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และนักการเมือง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ประเด็นและข้อความครอบคลุมเนื้อหาสำคัญที่ต้องการตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

โดยผู้วิจัยได้กำหนดคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 25 รูปหรือคน ด้วยการสัมภาษณ์ตามประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ซึ่งเกิดจากการสนทนาโดยมีประเด็นที่เจาะจงเกี่ยวกับเรื่องที่วิจัยกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูปหรือคน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายอธิบายและพรรณนาความ ประกอบด้วย 1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง 2. จัดลำดับข้อมูล 3. จากการสัมภาษณ์ 4. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น 5. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปในความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า

1.1 เยาวชนกรุงเทพมหานครมีบทบาทและจุดเด่นต่อความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในหลายด้าน คือ การเข้าร่วมในการชุมนุมและการแสดงออกเพื่อแสดงความคิดเห็นต่อความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย การใช้อำนาจของสื่อสารสังคมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสื่อสารเรื่องสังคมและการเมือง เยาวชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างและรักษาความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและอุตสาหกรรมในกรุงเทพมหานครและประเทศไทยอยู่ด้วย

1.2 จุดอ่อนหรือจุดด้อยของการส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย ระบบการศึกษาอาจขาดการสอนเรื่องการเมืองและความเป็นพลเมืองให้เยาวชนอย่างเพียงพอ มีโรงเรียนบางแห่งไม่ให้ความสำคัญกับการสอนเรื่องนี้หรือขาดการอบรมและประชุมที่เกี่ยวข้อง สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้ของเยาวชน แต่บางครั้งสื่อมวลชนอาจมีการแสดงข้อมูลที่ไม่ถูกต้องหรือกระแสบลอมน ซึ่งอาจสร้างความสับสนและขาดความเข้าใจในเรื่องการเมือง

1.3 ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ปัจจัยเศรษฐกิจ คือ การมีงานทำและรายได้ที่มั่นคงมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความเป็นพลเมือง เนื่องจากช่วยให้เยาวชนสามารถรับมือกับความยากลำบากในชีวิตประจำวันได้ดีขึ้น นอกจากนี้ การมีโอกาสในการศึกษาและพัฒนาทักษะทางวิชาการและอาชีพย่อมเป็นสิ่งสำคัญในการเสริมความเป็นพลเมืองด้วย ปัจจัยสังคม คือ สภาพสังคมที่มั่นคงและสงบเป็นปัจจัยที่ส่งผลดีต่อการส่งเสริมความเป็นพลเมือง เนื่องจากความสงบสุขช่วยให้เยาวชนสามารถเน้นตัวเองในการเรียนรู้ ปัจจัยความเชื่อ คือ ความเชื่อทางศาสนาและค่านิยมส่วนบุคคลสามารถมีผลต่อการพัฒนาความเป็นพลเมือง เช่น ความเคารพต่อกฎหมายและความถือศีลธรรม ปัจจัยนโยบายภาครัฐ คือ นโยบายและมาตรการของรัฐบาลมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความเป็นพลเมือง ตัวอย่างเช่น การสนับสนุนการศึกษาสามัญให้กับเยาวชนทุกคน การสร้างโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณะ

1.4 การส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่จะได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ได้แก่ ระดับรายได้

และความไม่เสมอภาคของประชากร กล่าวคือ ความขาดแคลนและความแบ่งแยกระหว่างชนชั้นสังคมอาจทำให้บางกลุ่มของเยาวชนไม่สามารถเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาและอื่น ๆ ได้อย่างเท่าเทียม ซึ่งส่งผลให้เยาวชนมีความรู้สึกว่ามีอุปสรรคในการเป็นพลเมืองและเข้าร่วมในกิจกรรมสังคมมากขึ้น ความแตกต่างในความเชื่อศาสนาและวัฒนธรรมอาจสร้างความขัดแย้งและความไม่เข้าใจในหมู่ชนเยาวชน ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคในการสร้างความเป็นพลเมืองที่มีความเห็นต่างกัน การจัดการกับปัจจัยเหล่านี้ อาจเป็นคำตอบในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร การเพิ่มโอกาสและสิทธิในการศึกษา การลดความไม่เท่าเทียมทางสังคม การสร้างสันติสุขและการรับรองความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม และการพัฒนานโยบายภาครัฐที่สนับสนุนเยาวชนอาจเป็นวิธีที่มีผลในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยในกรุงเทพมหานครและที่อื่น ๆ ในประเทศไทยด้วย

2. คุณลักษณะความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

2.1 ด้านพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ (Personally Responsible Citizen) ประกอบด้วย การปฏิบัติตามกฎหมาย พลเมืองที่มีความรับผิดชอบจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่มีอยู่ในสังคมโดยไม่ละเมิด และรู้จักแจ้งความเมื่อเห็นการละเมิดกฎหมายหรือความไม่เป็นธรรมในสังคมการร่วมเสนอแนะและเข้าร่วมในการตัดสินใจ พลเมืองที่มีความรับผิดชอบจะมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในสังคม โดยการเข้าร่วมในการอภิปราย แสดงความคิดเห็น และเสนอแนะเพื่อสร้างการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพ การเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น พลเมืองที่มีความรับผิดชอบจะเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ไม่มีการกีดกันหรือละเมิดสิทธิของผู้อื่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคม การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งและการประชาธิปไตย การสร้างคุณค่าทางสังคม พลเมืองที่มีความรับผิดชอบจะมีส่วนร่วมในการสร้างคุณค่าทางสังคม โดยการส่งเสริมความเป็นมนุษย์ที่ดีและการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมในระยะยาว

2.2 ด้านพลเมืองที่มีส่วนร่วม (Participatory Citizen) การเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานครเป็นกระบวนการที่สำคัญ และสามารถทำได้โดยมีการรับผิดชอบและมีความรู้ในหลายด้าน การมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ การศึกษาและความรู้ เริ่มต้นด้วยการศึกษาและค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับระบบการปกครองและประเด็นที่น่าสนใจในกรุงเทพมหานคร ความรู้ที่เสริมสร้างจะช่วยให้เยาวชนเข้าใจ การเข้าร่วม

ประชุมสภาพัฒนา จงเข้าร่วมประชุมสภาพัฒนาในชุมชนหรือเขตของคุณ นี่เป็นโอกาสที่ดีในการแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะในการพัฒนาแผนการเมืองและโครงการในพื้นที่

2.3 ด้านพลเมืองที่มุ่งเน้นความเป็นธรรม (Justice-Oriented Citizen) ได้แก่ การเข้าใจและมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องระบบการปกครอง : ความเป็นพลเมืองที่มุ่งเน้นความเป็นธรรมจะต้องมีความเข้าใจในโครงสร้างและการทำงานของระบบการปกครองในประเทศของตน นอกจากนี้ยังควรเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาทางการเมืองและกฎหมายที่มีผลต่อการเข้าถึงความยุติธรรมและการบริหารราชการ จะต้องมีการเข้าใจปัญหาสังคมและปัญหาของผู้คนอื่น ๆ ในสังคม นอกจากนี้ยังต้องรับรู้ถึงความไม่เป็นธรรมและความเท็จจริงทางสังคมและร่วมสร้างการตระหนักรู้ในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ ความเป็นพลเมืองที่มุ่งเน้นความเป็นธรรมจะไม่เพียงแคร์ับรู้ปัญหา แต่ยังต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและสังคม เช่น การลงคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง การเข้าร่วมการประชุมชุม หรือการร่วมกับองค์กรที่ทำงานเพื่อสร้างความยุติธรรม

3. การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

3.1 การส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ด้านจักขุมา (มีวิสัยทัศน์ ชำนาญในการใช้ความคิด) สามารถดำเนินการได้โดยตรงผ่านกิจกรรมและการพัฒนาทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการเป็นพลเมืองของเยาวชนได้ ได้แก่ สร้างโอกาสให้เยาวชนได้รับการศึกษาและการเรียนรู้ที่คุณภาพเพื่อเสริมความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการเป็นพลเมือง ทั้งด้านประวัติศาสตร์และระบบการปกครองของประเทศ นอกจากนี้ยังควรสนับสนุนการเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย ให้เยาวชนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน เช่น ส่งเสริมความคิดริเริ่มและการออกแบบโครงการหรือโครงสร้างที่สามารถช่วยในการแก้ไขปัญหาหรือปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจที่สำคัญในสังคมและรัฐบาลให้เยาวชนมีโอกาสออกเสียงเรียกร้องสิทธิและความคิดเห็นของตนเอง ส่งเสริมการฝึกฝนทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา ให้เยาวชนมีความสามารถในการคิดและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

3.2 การส่งเสริมเยาวชนในกรุงเทพมหานครให้มีทักษะความสามารถและความเชี่ยวชาญในหน้าที่ความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยเป็นเรื่องสำคัญที่จะช่วยสร้างสังคมที่มีประชาธิปไตยแข็งแรงและยั่งยืนของประเทศไทยได้ดีขึ้น ได้แก่ การศึกษาและการอบรม ให้เสริมสร้างความรู้และทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองประชาธิปไตยใน

ระดับชั้นเรียน โรงเรียน และมหาวิทยาลัย สร้างโครงสร้างเสริมสร้างที่สนับสนุนการฝึกอบรมเพิ่มเติม เช่น โรงเรียนพลเมือง ความรู้เรื่องการปกครอง และการบริหารจัดการทางการเมือง สนับสนุนกิจกรรมนอกเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมการอาสาสมัคร เพื่อฝึกทักษะสังคมและความรับผิดชอบต่อสังคม สนับสนุนความร่วมมือในโครงการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทางการเมือง สนับสนุนการมีส่วนร่วมของเยาวชนในกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง

3.3 การส่งเสริมให้เยาวชนมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเป็นเรื่องสำคัญเพื่อสร้างสังคมที่มีความสงบและเชื่อมโยงกันอย่างดี เราสามารถดำเนินการตามขั้นตอนเหล่านี้เพื่อส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในเยาวชน ได้แก่ สอนให้เยาวชนเข้าใจและเคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล รวมถึงวัฒนธรรมและศาสนาที่แตกต่างกัน ส่งเสริมความเห็นอกเห็นใจและความเข้าใจต่อผู้อื่นในทุกสถานการณ์ สื่อสารเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สอนให้เยาวชนเรียนรู้การสื่อสารที่ชัดเจนและเรียบง่าย ให้พูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นอย่างเปิดกว้าง สอนให้เยาวชนรู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองและผลกระทำของตนเอง โดยให้เข้าใจถึงผลกระทำที่สามารถมีต่อผู้อื่นและสังคม

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร” สามารถอภิปรายได้ดังนี้

1. สภาพทั่วไปในความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า เยาวชนกรุงเทพมหานครมีบทบาทและจุดเด่นต่อความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในหลายด้าน คือ การเข้าร่วมในการชุมนุมและการแสดงออกเพื่อแสดงความคิดเห็นต่อความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย มีจุดอ่อนหรือจุดด้อย คือ ระบบการศึกษาอาจขาดการสอนเรื่องการเมืองและความเป็นพลเมืองให้เยาวชนอย่างเพียงพอ ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ปัจจัยเศรษฐกิจ คือ การมีงานทำและรายได้ที่มั่นคงมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความเป็นพลเมือง เนื่องจากช่วยให้เยาวชนสามารถรับมือกับความยากลำบากในชีวิตประจำวันได้ดีขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของกรณัฐ ระงับทุกข์ (2564) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนที่มีผลต่อการเลือกตั้งทั่วไปในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า หลักปฏิบัติเพื่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนที่มีผลต่อการเลือกตั้งทั่วไปใน

กรุงเทพมหานคร ด้านการเคารพกฎกติกา ประชาชนให้ความสำคัญกับการเคารพกฎกติกา เพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดความเท่าเทียมกันในสังคม ด้านเคารพสิทธิของผู้อื่น ประชาชนเชื่อว่าการเคารพสิทธิเสรีภาพต่อตนเองและผู้อื่นที่มีต่อสังคมจะทำให้ทุกคนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและชาติบ้านเมืองก็จะสามารถพัฒนาและเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม วิถีชีวิตของประชาชนในกรุงเทพมหานครเป็นวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกันในระบบเครือญาติอย่างใกล้ชิดและตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของความ เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย สอดคล้องกับงานวิจัยของวีรชัย อนันต์เธียร (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาจริยธรรมสำหรับเยาวชนไทย ผลการวิจัยพบว่า ประเด็นปัญหาของเยาวชน คือ ปัญหาทางร่างกายของเยาวชน ปัญหาด้านอารมณ์และ จิตใจ ปัญหาครอบครัว ปัญหาเพื่อนและบุคคลใกล้ชิด ปัญหาเรื่องแรงบันดาลใจและ เป้าหมายในชีวิต ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม ปัญหาประวัติการกระทำผิด ปัญหาภูมิหลัง และโอกาสของการศึกษา ปัญหาด้านพฤติกรรมกรรมการเบี่ยงเบน และปัญหาด้านระบบ การศึกษาของชาติ ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการกระทำผิดของเยาวชนมีปัจจัย 4 ด้าน คือ ปัจจัยด้านสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของถวิลวดี บุรีกุล และคณะ (2555) ได้ทำการ วิจัยเรื่อง ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย ซึ่งศึกษากับผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งทั่วประเทศไทย จำนวน 1,500 คน พบว่า คุณสมบัตินៃการเป็นพลเมืองที่ประชาชนให้ความสำคัญสูงสุดที่ 5 อันดับแรก คือ การทำงานแบบสุจริต การมีความภูมิใจในการเป็นคนไทย การไปใช้สิทธิ์ เลือกตั้ง การเต็มใจที่จะเสียภาษี และการปฏิบัติตามกฎหมาย ในขณะที่คนไทยมีคุณสมบัติ ของการเป็นพลเมืองใน 5 อันดับแรก คือ การมีความภูมิใจเป็นคนไทย การทำงานแบบ สุจริต การไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง การเต็มใจที่จะเสียภาษี และการปฏิบัติตามกฎหมาย สิ่งที่ แตกต่างกันระหว่างคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์กับคุณสมบัติที่มีอยู่จริง ของความเป็นพลเมือง คือ การสามารถวิเคราะห์ และแสดงความคิดเห็นทางการเมือง และ มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง

2. คุณลักษณะความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนใน กรุงเทพมหานคร จำนวน 3 องค์ประกอบ คือ ด้านพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ (Personally Responsible Citizen) ประกอบด้วย การปฏิบัติตามกฎหมาย พลเมืองที่มีความ รับผิดชอบจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่มีอยู่ในสังคมโดยไม่ละเมิด และรู้จักแจ้งความ เมื่อเห็นการละเมิดกฎหมายหรือความไม่เป็นธรรมในสังคมการร่วมเสนอแนะและเข้าร่วม ในการตัดสินใจ ด้านการเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนใน กรุงเทพมหานครเป็นกระบวนการที่สำคัญและสามารถทำได้โดยมีการรับผิดชอบและมี

ความรู้ในหลายด้าน ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นความเป็นธรรม มีองค์ประกอบหลายอย่างที่สำคัญ ได้แก่ การเข้าใจและมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องระบบ การปกครอง สอดคล้องกับงานวิจัยของประสิทธิ์ สันติกาญจน์ (2552) ได้ทำการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า การที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านความสัมพันธ์ขององค์กร และสภาพทางด้านเศรษฐกิจและทางสังคมของบุคคลนั้น ๆ ทั้งนี้ ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ ปัจจัยเกี่ยวกับเพศ สถานภาพสมรส อายุ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร และสถาบันทางสังคม ล้วนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น ครอบครัว สื่อมวลชน หน่วยงานของรัฐ เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ดวงใจ เขมวรัตน์ และคณะ (2556) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาความเป็นพลเมืองดีของนักศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนครโดยมุ่งศึกษาและเปรียบเทียบลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนครใน 4 ด้าน คือ ด้านคุณธรรมและจริยธรรม ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านการเมืองการปกครองพบว่า นักศึกษามีความเป็นพลเมืองดีค่อนข้างสูง โดยความเป็นพลเมืองดีที่สูงสุดถึงต่ำสุดลำดับดังนี้ ด้านคุณธรรมและจริยธรรม รองลงมาคือ ด้านสังคม ส่วนด้านที่มีคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ต่ำสุด คือ ด้านการเมืองการปกครอง สอดคล้องกับงานวิจัยของ กรณัฐ ระงับทุกข์ (2564) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนที่มีผลต่อการเลือกตั้งทั่วไปในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า หลักปฏิบัติเพื่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนที่มีผลต่อการเลือกตั้งทั่วไปในกรุงเทพมหานคร ด้านการเคารพ กฎกติกา ประชาชนให้ความสำคัญกับการเคารพกฎกติกาเพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดความเท่าเทียมกันในสังคม ด้านเคารพสิทธิของผู้อื่น ประชาชนเชื่อว่าการเคารพสิทธิเสรีภาพต่อตนเองและผู้อื่นที่มีต่อสังคมจะทำให้ทุกคนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและชาติบ้านเมืองก็จะสามารถพัฒนาและเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว

3. การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร ด้านจักขุมา (มีวิสัยทัศน์ ชำนาญในการใช้ความคิด) สามารถดำเนินการได้โดยตรงผ่านกิจกรรมและการพัฒนาทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการเป็นพลเมืองของเยาวชนได้ วิธูโร (ความเชี่ยวชาญ) ได้แก่ การศึกษาและการอบรม ให้เสริมสร้างความรู้และทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในระดับชั้นเรียน โรงเรียน และมหาวิทยาลัย ด้านนิสสัยสัมปโน (มนุษยสัมพันธ์ที่ดี) เป็นเรื่องสำคัญ

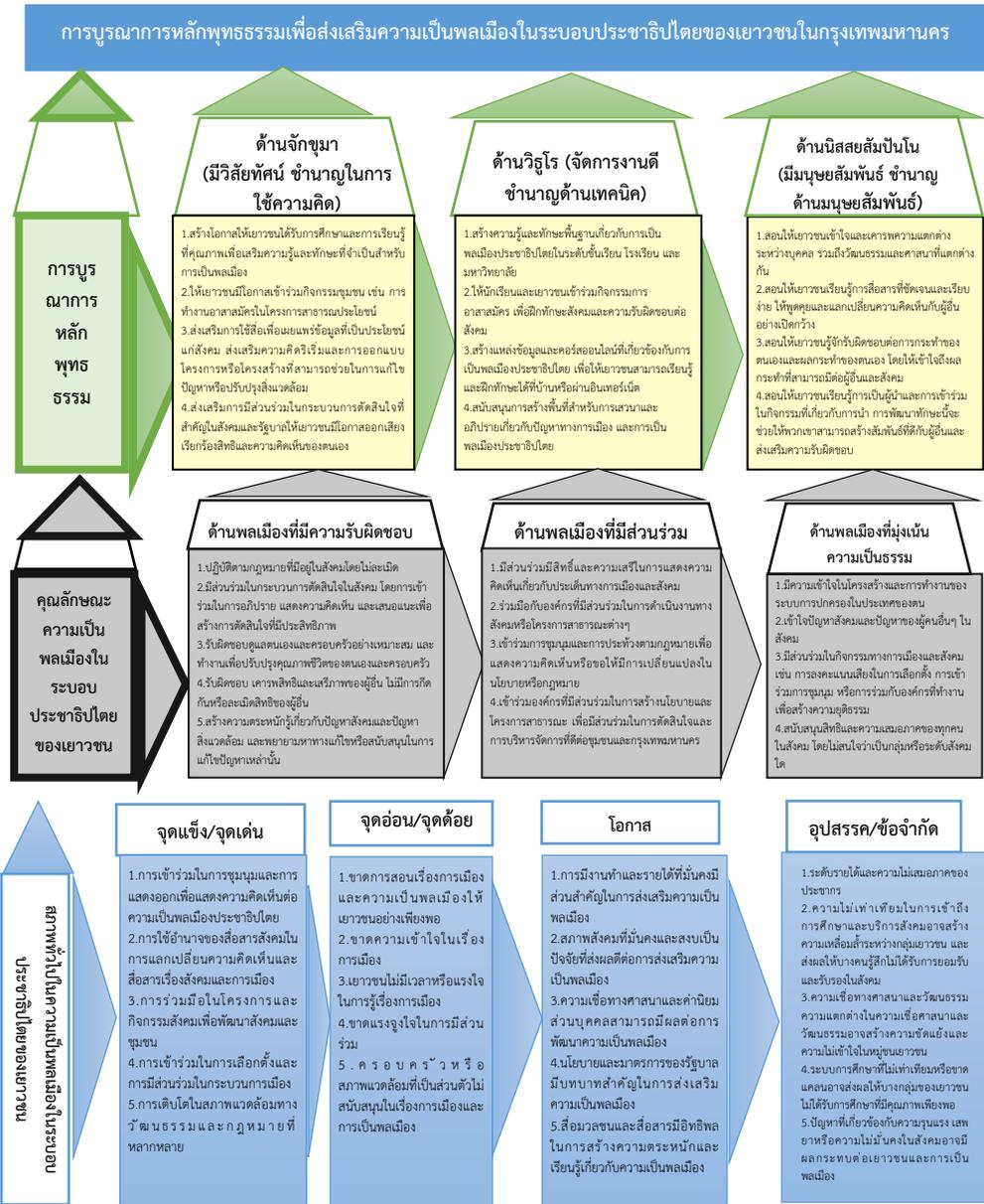

เพื่อสร้างสังคมที่มีความสงบและเชื่อมโยงกันอย่างดี สอนให้เยาวชนเข้าใจและเคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล รวมถึงวัฒนธรรมและศาสนาที่ต่างกันอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของสาลินี รักกตัญญู (2564) ได้วิจัยเรื่อง การส่งเสริมบทบาทของนักการเมืองสตรีท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างการบริหารจัดการองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบน ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมบทบาทนักการเมืองสตรีท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างการบริหารจัดการองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นโดยบูรณาการด้วยหลักทฤษฎีปาปนิกรรม พบว่าการส่งเสริมบทบาทนักการเมืองสตรีท้องถิ่นโดยบูรณาการตามหลักทฤษฎีปาปนิกรรม ควรส่งเสริมทักษะความคิดเชิงสร้างสรรค์ การคิดที่ทันสมัย กว้างไกล และก้าวทันกับสถานการณ์ในปัจจุบัน สามารถเปลี่ยนองค์กรให้ทันยุคทันสมัยและเปลี่ยนไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาวัฒน์ชัย ชยวฑฒโน (2565) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทฤษฎีปาปนิกรรมของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม จังหวัดหนองคาย ผลการวิจัยพบว่า 1. ด้านจักขุมา พบว่า ผู้บริหารควรมีวิสัยทัศน์ตามหลักทฤษฎีปาปนิกรรม คือ มีความรอบรู้ รอบด้าน รู้จริง รู้กว้าง รู้ลึก 2. ด้านวิรุโร พบว่า ผู้บริหารควรมีแผนการเรียนรู้ที่เหมาะสม ชยัน หมั่นฝึกฝน 3. ด้านนิสสยสัมปโน พบว่า ผู้บริหารควรมีความเข้าใจปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น มองคนให้ออก บอกคนให้ได้ ใช้คนให้เป็น สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสังฆรักษ์ภูวนน ธีรวฑฒโน (เริ่มศรี) (2565) ได้วิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักทฤษฎีปาปนิกรรม ของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัด ในพระพุทธศาสนา จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำตามหลักทฤษฎีปาปนิกรรมของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย จากการศึกษาสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้จากการวิจัยได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กรุงเทพมหานครควรสนับสนุนการเข้าระบบการศึกษาที่มีคุณภาพและเสริมสร้างโอกาสในการศึกษาสูงสุดสำหรับเยาวชนในกรุงเทพมหานคร และสร้างโครงสร้างการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้เยาวชนมีโอกาสเรียนรู้และพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการเป็นพลเมือง

2. กรุงเทพมหานครควรสร้างโอกาสให้เยาวชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทางสังคมและการเมืองที่ส่งผลต่อชุมชน และสนับสนุนกิจกรรมที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์และสังคมของประเทศในการสร้างสรรค์นโยบายและโครงการที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน

3. กรุงเทพมหานครควรสนับสนุนกิจกรรมและโครงการที่เยาวชนสามารถมีส่วนร่วมและช่วยเสริมสร้างชุมชนในกรุงเทพมหานคร และส่งเสริมความเข้าใจและการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสังคมในชุมชน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. กรุงเทพมหานครควรสร้างโอกาสให้เยาวชนได้รับการศึกษาและการอบรมเพื่อเข้าใจเกี่ยวกับระบบการปกครองและการเมืองในประเทศ โดยการบรรยายเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญและหลักการทางการเมือง

2. กรุงเทพมหานครควรส่งเสริมให้เยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน เช่น การทำสวนสาธารณะ การทำความสะอาดสาธารณะ หรือการเข้าร่วมการกำหนดนโยบายของชุมชน

3. กรุงเทพมหานครควรสร้างพื้นที่ที่เกิดการสนับสนุนให้เยาวชนสามารถถามคำถาม สนใจเรื่องราวทางการเมือง และมีการเสนอความคิดเห็นอย่างเปิดกว้าง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาวิธีการในการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

2. ศึกษาแนวทางในการดำเนินการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

3. พัฒนากิจกรรมในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร

เอกสารอ้างอิง

- กรณีรัฐ ระงับทุกข์. (2564). *การพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนที่มีผลต่อการเลือกตั้งทั่วไปในกรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ดวงใจ เขมวิรัตน์ และคณะ. (2556). *การศึกษาความเป็นพลเมืองดีของนักศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ. (2555). *ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ประสิทธิ์ สันติกาญจน์. (2552). *การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- พระครูสังฆรักษ์ภูวนน ธีรวิฑฒโน (เริ่มศรี). (2565). ภาวะผู้นำตามหลักทศพิธยปาปณิกสูตรของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัด ในพระพุทธศาสนา จังหวัดขอนแก่น. *Journal of Modern Learning Development*, 7(3), 210-221.
- พระมหาวัฒน์ชะชัย ชยวฑฒโน. (2565). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทศพิธยปาปณิกสูตรของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม จังหวัดหนองคาย. *วารสารศรีล้านช้างปริทรรศน์*, 8(2), 1-13.
- วีรชัย อนันต์เจียร. (2557). *กลยุทธ์การพัฒนาจริยธรรมสำหรับเยาวชนไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศิวพร เจียสกุล. (2564). กรอบแนวคิดใหม่: การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475. *วารสารวิชาการไทยวิจัยและการจัดการ*, 2(1), 87-94.
- สาลินี รักกตัญญู. (2564). *การส่งเสริมบทบาทของนักการเมืองสตรีท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบน* (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.